

บทที่ ๔

เปรียบเทียบเรื่องวิญญาณในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับวิญญาณ ในทัศนะของศาสนาบาไฮ

ศาสนาทั้งหลายในโลกนี้ หากจะเปรียบไปแล้วก็ดูลงมือ กระจกหรือวงค์เดียวกัน แต่มีความหลากหลายทางสายพันธุ์ ยกตัวอย่าง เช่น มะม่วง มีทั้ง อกร่อง, แก้ว, น้ำดอกไม้, เชียวเสวย ฯลฯ หากมองผิวเผิน ย่อมเห็นความคล้ายคลึง หรือเหมือนของส่วนต่าง ๆ แต่ถ้ามองอย่างวิเคราะห์ เจาะลึกหรือลงรายละเอียด ก็จะเห็นถึงความแตกต่างกันในหลาย ๆ ส่วน แม้เรื่องวิญญาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาบาไฮ ก็เช่นกัน ก็ย่อมมีธรรมสาระ ทั้งส่วนที่คล้ายคลึงหรือเหมือน และแตกต่างกัน ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบวิญญาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาบาไฮ โดยมุ่งศึกษาในประเด็น ความหมาย ความสำคัญ หลักหรือวิธีการพัฒนาวิญญาณ บริบทของวิญญาณ วิญญาณบริสุทธิ์ การบรรลุเป้าหมายสูงสุด และหลักหรือวิธีการพัฒนาวิญญาณเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด

๔.๑ เปรียบเทียบและวิเคราะห์ทัศนะที่คล้ายคลึงหรือเหมือนกัน

จากการศึกษาข้อมูลเรื่องวิญญาณของทั้งสองศาสนาแล้ว ทำให้ทราบว่าประเด็นความคล้ายคลึงหรือเหมือนจะอยู่ในระดับพื้นฐาน ซึ่งเป็นเนื้อหาภายนอกเท่านั้นและอาจจำแนกได้ ๓ ประการ ได้แก่

๔.๑.๑ ความหมายของวิญญาณ

ในประเด็นนี้ มีเนื้อหาบางส่วนดูคล้ายคลึงกัน ๒ ความหมาย คือ

๑. วิญญาณเป็นธาตุที่รู้สึกได้ ทางร่างกายและจิตใจ โดยเปรียบเทียบจากความหมายในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้ให้ไว้ว่า “วิญญาณ คือ ธรรมชาติที่รู้แจ้งอารมณ์ (ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ)”^๑ กับความหมายในศาสนาบาไฮที่พระอับดุล บาฮา ได้ให้ไว้ว่า “เนื่องด้วยร่างกาย

---

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๗๓.

เป็นบัลลังก์ของวิญญาน สิ่งใดที่บังเกิดกับร่างกาย จะเป็นที่รู้สึกโดยวิญญาน ความจริงแล้ว ความยินดีหรือเศร้าสลด บังเกิดกับวิญญานมิใช่ร่างกาย”^๒

๒. วิญญาน คือ จิตหรือความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ โดยเปรียบเทียบจากความหมายในพุทธศาสนาเถรวาท ความว่า “จิต : ธรรมชาติที่คิดอารมณ์” วิญญานชั้น : ธรรมชาติที่มีวิญญานเป็นเหตุปัจจัยประกอบอยู่ด้วย (ขณะคิดนึกต่าง ๆ) “มโน : ธรรมชาติที่โน้มไปหาอารมณ์” มาจากธาตุ “มน” แปลว่า คิดหรือรู้ ซึ่งหมายถึงใจนั่นเอง เช่น คำว่า มโน ปุพพกมา ธมมา แปลว่า ธรรมทั้งหลายหรือการทุกสิ่งมีใจเป็นประธาน (เป็นหลักหรือเป็นหัวหน้า)”^๓ และวิญญานชั้น กองวิญญาน หรือส่วนที่เป็นความรู้แจ้ง อันเป็นกลุ่มสภาวะธรรม หรือจิตต่าง ๆ กับความหมายในศาสนาบาไฮที่พระบาฮา อุลลาห์ ได้กล่าวไว้ว่า “วิญญานคือจิตสำนึกที่ช่วยให้เราค้นพบและได้ส่วนสิ่งต่าง ๆ เท่าที่ความสามารถของมนุษย์จะทำได้”^๔

๔.๑.๒ ความสำคัญของวิญญาน

ในประเด็นนี้ มีบางส่วนคล้ายคลึงในหลักการทั่วไป อาจพอเปรียบเทียบได้ ๓ ประการ ได้แก่

๑. ความสำคัญของวิญญานต่อร่างกายมนุษย์ ทั้งสองศาสนาเห็นว่า วิญญานเป็นส่วนสำคัญที่สุดของชีวิต ถ้ารูปหรือร่างกายปราศจากวิญญานเสียแล้ว ก็ไร้ความหมาย ไม่สามารถจะทำประโยชน์อะไร หรือมีชีวิตอยู่ได้ โดยเปรียบเทียบได้จาก เนื้อความในพุทธพจน์ที่ว่า “อีกไม่นานนัก ร่างกายนี้ก็จะจกปราศจากวิญญาน ถูกทอดทิ้งทับถมแผ่นดินเหมือนท่อนไม้ที่ไร้ประโยชน์ ฉะนั้น”^๕ กับสุนทรพจน์ของพระอับดุล บาฮา ความว่า “ตะเกียงจำเป็นต้องมีแสง แต่แสงไม่จำเป็นต้องอาศัยตะเกียง วิญญานไม่จำเป็นต้องอาศัยร่างกาย แต่ร่างกายจำเป็นต้องอาศัยวิญญาน มิฉะนั้นร่างกายจะ

^๒ น.พ. รัชชัย วิสุทธีมรรค, *ชีวิตหลังความตาย*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยมิตรการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๙.

^๓ ข.ม. (ไทย) ๒๙/๑/๓.

^๔ ข.ช. (ไทย) ๒๕/๒/๒๔.

^๕ ธรรมสภาบาไฮแห่งประเทศไทย, *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาสนาบาไฮ*, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาบาไฮแห่งประเทศไทยจัดพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๔๖.

^๖ ข.ธ. (ไทย) ๒๕/๔๑/๓๘.

มีชีวิตอยู่ไม่ได้ วิญญาณดำรงอยู่ได้โดยปราศจากร่างกาย แต่ร่างกายปราศจากวิญญาณจะตาย”^๗ และจากเนื้อความในหนังสือเผยแผ่ศาสนาบาไฮ ตอนหนึ่ง ความว่า “อวัยวะและองค์ประกอบต่าง ๆ ของร่างกาย แม้ว่าจะแตกต่างกัน แต่ก็เชื่อมโยงอยู่ด้วยกัน โดยการประสานงานของวิญญาณ ซึ่งทำให้อวัยวะและองค์ประกอบเหล่านั้น ทำงานกลมกลืนกัน และเที่ยงตรงอย่างสมบูรณ์ จึงทำให้ชีวิตดำเนินอยู่ต่อไปได้ อย่างไรก็ตาม แม้ร่างกายมนุษย์ มิได้ทราบถึงการประสานงานโดยวิญญาณ แต่ร่างกายก็ปฏิบัติการด้วยความเที่ยงตรง ตามความประสงค์”^๘

๒. ความสำคัญของวิญญาณต่อความคิดจิตใจและบุคลิกภาพ ทั้งสองศาสนาให้ความสำคัญต่อวิญญาณ ในฐานะเป็นหัวหน้าหรือเป็นใหญ่ในการคิดนึก และสามารถหล่อหลอมบุคลิกภาพ อุปนิสัยใจคอ โดยเปรียบเทียบได้จาก เนื้อหาพระพุทธรพจน์ในพระไตรปิฎก ความว่า “มโนคือ วิญญาณ เป็นรากฐานของธรรมทั้งหลาย ประเสริฐกว่าธรรมทั้งหลาย เพราะธรรมทั้งหลายสำเร็จมาแต่วิญญาณ เพราะฉะนั้น หากว่าบุคคลใด มีวิญญาณชั่ว จะพูดอะไรก็ตาม จะทำอะไรก็ตาม เพราะเหตุที่มีวิญญาณชั่วนั้น ความทุกข์ย่อมจะติดตามเขาไป เหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคที่ลากเกวียน และ มโนคือ วิญญาณ เป็นรากฐานของธรรมทั้งหลาย ประเสริฐกว่าธรรมทั้งหลาย เพราะธรรมทั้งหลาย สำเร็จมาแต่วิญญาณ เพราะฉะนั้น หากว่าบุคคลใด มีวิญญาณผ่องใส จะพูดอะไรก็ตาม จะทำอะไรก็ตาม เพราะเหตุที่มีวิญญาณผ่องใสนั้น ความสุขย่อมจะติดตามเขาไป เหมือนเงาติดตามตัว”^๙ และพุทธภาษิตที่ว่า “โลกย่อมหมุนไปตามจิต ถูกครอบงำได้ด้วยจิต เพราะธรรมทั้งหลายทั้งปวงย่อมไปตามอำนาจของสิ่งๆ เดียว คือ จิต”^{๑๐} กับข้อความตอนหนึ่งจากหนังสือเผยแผ่ศาสนาบาไฮ ความว่า “ปัญญาอาศัยพลังของวิญญาณ ในการเข้าใจ จินตนาการ และปฏิบัติการ”^{๑๑} และอีกข้อความหนึ่ง ความว่า “มนุษย์มีวิญญาณที่เป็นพลังผลักดัน ให้มนุษย์รู้จักคิด จินตนาการหาเหตุผล และหล่อหลอมบุคลิกภาพ และอุปนิสัยของตน หากมนุษย์ไม่พัฒนาวิญญาณของตน ดำรงชีวิตอยู่โดยอาศัยสัญชาตญาณ มนุษย์ก็จะกลายเป็นคนป่าเถื่อน หมกมุ่นอยู่กับทางโลก”^{๑๒}

^๗ น.พ. ธวัชชัย วิสุทธีมรรค, *ชีวิตหลังความตาย*, หน้า ๗.

^๘ *เรื่องเดียวกัน*, หน้า ๕.

^๙ ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓.

^{๑๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๖๒/๓๗.

^{๑๑} น.พ. ธวัชชัย วิสุทธีมรรค, *ชีวิตหลังความตาย*, หน้า ๘.

^{๑๒} *เรื่องเดียวกัน*, หน้า ๓.

๓. ความสำคัญของวิญญานต่อการพัฒนาเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด ทั้งสองศาสนาให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มาก กล่าวคือ พระพุทธศาสนาเถรวาท พระพุทธองค์ทรงเห็นประโยชน์ใด ๆ ก็ไม่ยิ่งใหญ่เท่ากับการพัฒนา อบรมจิตวิญญาน ดังพุทธพจน์รับรองว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่ได้เจริญทำให้มากแล้วย่อมเป็นไป เพื่อประโยชน์มากเหมือนจิตนี้ จิตที่ได้เจริญทำให้มากแล้วย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก”^{๑๓} กับพระวณะของพระอับดุล บาฮา แห่งศาสนาบาไฮ ที่ให้ความสำคัญเรื่องนี้ โดยกล่าวเตือนมนุษย์ว่า “ขณะที่อยู่ในโลกนี้ และสัมพันธ์อยู่กับร่างกาย วิญญานจำเป็นต้องพัฒนา บรรลุคุณธรรมต่าง ๆ เช่น ความรัก ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อ ฯลฯ หากไม่ได้บรรลุคุณธรรมเหล่านี้ วิญญานจะพิการภายหลังร่างกายตายไป เมื่อเข้าไปสู่ภพแห่งวิญญาน เพื่อมุ่งต่อไปสู่เป้าหมาย ของการสมครสมานกับพระผู้เป็นเจ้า วิญญานที่ไม่พัฒนาอาจเข้าไปหาพระผู้เป็นเจ้าได้ แต่การเข้าไปนี้เป็นไปอย่างช้า ๆ และขึ้นอยู่กับความปราณีของพระองค์”^{๑๔}

๔.๑.๓ หลักหรือวิธีการพัฒนาวิญญานเพื่อบรรลุเป้าสูงสุด

เมื่อได้วิเคราะห์เปรียบเทียบแล้ว ทั้งสองศาสนามีแนวทางที่คล้ายคลึงกัน ๒ ประการได้แก่

๑. การรู้จักปรับวิถีชีวิต ที่ต้องเกี่ยวข้องกับโลกหรือสังคม คือ การมีจิตสำนึกที่ดี มีกาย วาจาอันสำรวมแล้วด้วยศีล เลี้ยงชีพอย่างสุจริตไม่ผิดศีลผิดธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานรองรับในการพัฒนาวิญญานของพระพุทธศาสนาเถรวาท มีความคล้ายคลึงกับวิธีการพัฒนาวิญญานของศาสนาบาไฮ ที่ต้องเป็นผู้มีคุณธรรมและศีลธรรม ตามบทบัญญัติของศาสนา ซึ่งก็คล้ายคลึงกันในหลักการตั้งตนไว้อย่างถูกต้องเหมาะสมเป็นพื้นฐาน ก่อนปฏิบัติการทางจิตวิญญานเท่านั้น ไม่ได้เกี่ยวกับความเข้าใจหรือทักษะเรื่องวิญญานแต่อย่างใด

๒. การทำสมาธิภาวนา ทั้งสองศาสนามีทัศนะไปในทิศทางเดียวกันว่า พลังสมาธิที่แนบแน่นมีศักยภาพสามารถน้อมไปเป็นบาทฐานแก่การทำอะไรได้อย่างน่าพิศวง เกินความสามารถธรรมดาทั่วไป แม้น้อมในทางธรรม ก็สามารถส่งให้ บรรลุสู่เป้าหมายสูงสุดของแต่ละศาสนาได้

^{๑๓} อภ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๘/๕.

^{๑๔} ธรรมสภาบาไฮแห่งประเทศไทย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาสนาบาไฮ, หน้า ๔๗-๔๘.

๔.๒ เปรียบเทียบและวิเคราะห์ทัศนะที่แตกต่าง

เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเถรวาทนิยม เน้นเหตุผลหรือปัญญาเป็นหลัก จึงมีรายละเอียดปลีกย่อยมากมาย แม้ว่าศาสนาบาไฮ ที่เป็นศาสนาเถรวาทนิยมใหม่ จะเน้นศรัทธาอย่างฉลาดรู้จักปรับประยุกต์ให้ทันสมัย เพื่อให้เกิดการกลมกลืนกับพระพุทธศาสนาแต่ก็ได้แค่เพียงหลักการพื้นฐานภายนอกเท่านั้น เพราะเมื่อวิเคราะห์เจาะลึกแล้ว กลับเห็นความแตกต่างกันอย่างมากมาย ทั้งที่มาที่ไป กระบวนการ เป้าหมายของวิญญาน ฯลฯ แต่ถึงอย่างไรก็พอจำแนกถึงความแตกต่างกันได้ ๔ ประการ ซึ่งจะได้อธิบายไปตามลำดับ ดังนี้

๔.๒.๑ บริบทของวิญญาน

แม้ว่าวิญญานในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาบาไฮ จะมีความหมายคล้ายคลึงกัน ในประเด็นที่เป็นธาตุรู้ แต่ก็มีบริบทที่แตกต่างกันหลายอย่าง จำแนกเป็นประเด็นใหญ่ได้ ๔ ประการ กล่าวคือ

๑. ลักษณะสภาพของวิญญาน วิญญานในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นธาตุรู้ที่ต้องอาศัยอารมณ์จึงตั้งอยู่ได้ เพราะฉะนั้นการรู้จึงหมายถึง รู้แจ้งในอารมณ์ ทั้ง ๖ (รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์) อย่างหนึ่งอย่างใดในขณะนั้น ถ้าไม่มีอารมณ์ให้รู้ก็รู้ไม่ได้ หมายความว่าปราศจากวิญญาน อนึ่ง เมื่อรู้ คือ วิญญานเกิด และเมื่อเกิดแล้ว ก็ต้องดับไปอย่างรวดเร็ว ตามกฎธรรมดาหรือธรรมชาติของสังขารธรรม สิ่งสมมุติปรุงแต่ง ต้องเป็นอนิจจังไม่เที่ยง ทุกขัง ทนไม่ได้ และอนัตตา ความไม่อยู่ในอำนาจ ที่จะบังคับบัญชา ให้เป็นตัวตนจริง ๆ ได้ และหากยังไม่เปลี่ยนหรือสิ้นอารมณ์ปัจจัย ก็ย่อม เกิดดับ ๆ อยู่เช่นนั้น

วิญญานในศาสนาบาไฮ เป็นธาตุรู้ ที่เป็นตัวเองแบ่งแยกไม่ได้มีความเป็นอมตะมีแต่เกิดไม่มีดับ มีอำนาจเหนือกายและใจ บังคับบัญชาความสามารถของมนุษย์ได้ แต่ก็ไม่ใช่ Soul แบบผี หากเป็น Soul พิเศษที่เป็นผลงานการสร้างสรรค์ของพระเจ้า

๒. ความสัมพันธ์ระหว่าง วิญญานกับรูปหรือร่างกายในการดำรงสภาพ พระพุทธศาสนาเถรวาทชี้ชัดว่า สภาพธรรมทั้งสอง เป็นอัญญมัญญปัจจัย คือต้องอาศัยพึ่งกันและกัน จึงจะดำรงอยู่ได้ มิใช่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งพึ่งพาแต่เพียงฝ่ายเดียว ดุจดั่งข้อความที่มาจาก คัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า รูปและนาม (กายกับวิญญาน) เป็นของคู่กัน ทั้งคู่อาศัยกันและกัน เมื่ออย่างหนึ่งแตกสลาย ก็แตก

สลายทั้งคู่ตามปัจจัย^{๑๕} ซึ่งข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า รูปคือกาย และนามคือวิญญาณ แม้ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน แต่ก็ปัจจัยของกันและกัน

ศาสนาบาไฮกลับเห็นต่างว่า ร่างกายต้องพึ่งอาศัยวิญญาณแต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น ถ้าร่างกายขาดวิญญาณเมื่อไรก็ตาย แต่วิญญาณไม่จำเป็นต้องอาศัยร่างกายก็อยู่ได้ เพราะวิญญาณเป็นอมตะธาตุที่เป็นอิสระจากร่างกายอยู่แล้ว ดังวณะตอนหนึ่งของพระอับดุล บาฮา ที่กล่าวว่า “ถ้าร่างกายมีการเปลี่ยนแปลง วิญญาณไม่จำเป็นต้องถูกกระทบกระเทือน ถ้ากรนถูกทำลาย นกไม่ได้รับอันตราย เมื่อตะเกียงแตก เปลวไฟยังคงสว่างไสว เช่นเดียวกับวิญญาณของมนุษย์ แม้ความตายจะทำลายร่างกาย แต่ความตายไม่มีอำนาจเหนือวิญญาณ”^{๑๖} และอีกวณะหนึ่งของพระบาฮา อุลลาห์กล่าวว่า

วิญญาณของมนุษย์ประเสริฐเหนือความทุกข์พลภาพของร่างกายหรือปัญญา การที่คนป่วยแสดงความอ่อนแอเป็นเพราะเกิดการปิดกั้น ระหว่างวิญญาณและร่างกายของเขา เพราะวิญญาณยังคงอยู่ ไม่ถูกกระทบกระเทือน โดยความเจ็บป่วยของร่างกาย จงพิจารณาแสงของตะเกียง แม้จะมีวัตถุมาขวางกั้น การส่องแสงของตะเกียง แต่แสงของตะเกียงก็ยังฉายต่อไปไม่อ่อนลง ในทำนองเดียวกันความเจ็บป่วยทุกอย่างที่เกิดขึ้นกับร่างกาย ก็เป็นสิ่งปิดกั้น ที่มีให้วิญญาณแสดงพลังและอำนาจให้ปรากฏออกมา อย่างไรก็ตามเมื่อวิญญาณแยกจากร่างกาย วิญญาณจะแสดงอำนาจานุภาพอันยิ่งใหญ่ ที่ไม่มีพลังใดในโลกเทียบเท่า ดวงวิญญาณบริสุทธิ์ทุกดวง จะได้รับการประสิทธิ์ประสาท ด้วยอำนาจอันยิ่งใหญ่ และจะปติอย่างเหลือล้น^{๑๗}

หมายความว่าวิญญาณได้รับเอกสิทธิ์จากพระผู้เป็นเจ้าจึงมีภาวะวิเศษเหนือร่างกายนั่นเอง

๓. การเกิดขึ้นและการดับสลายของวิญญาณ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท แสดงความเกิดขึ้นของวิญญาณ เป็นเพียงสังขารธรรมที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง ให้เกิดขึ้นสิ่งหนึ่งเท่านั้น ซึ่งต้องเป็นไปตามกฎ ธรรมนิยาม หรือความแน่นอนเป็นธรรมดาของสังขาร มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ด้วยอำนาจแห่งไตรลักษณ์ที่ครอบงำ มีลักษณะการที่ไม่เสถียร เกิด ดับ สืบต่อกันอย่างรวดเร็ว トラบที่

^{๑๕} พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมรรค ภาค ๓ ตอนจบ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑) หน้า ๑๙.

^{๑๖} น.พ. ธวัชชัย วิสุทธิมรรค, ชีวิตหลังความตาย, หน้า ๙.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

ยังไม่หมดเหตุปัจจัย ก็จะต้องเป็นเช่นนี้ตลอดไป ซึ่งเหตุปัจจัยหลัก ก็คือ อารมณ์อนุสัย (กิเลสที่นอนเนื่องในสันดาน) หากถูกทำลายได้หมดสิ้น วิญญาณปราศจากอารมณ์ สันตติ การสืบทอดก็ขาด วิญญาณย่อมตั้งอยู่ไม่ได้ ถึงความดับสลายอย่างเด็ดขาด ไม่มีการถืออารมณ์ คือ กรรมนำสู่การปฏิสนธิ ในรูปนามภพชาติใด ๆ อีกหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดไป

ศาสนาบาไฮ วิญญาณมนุษย์เป็นเอกสิทธิ์ของพระผู้เป็นเจ้าสร้างขึ้นนับแต่วินาทีแรก แห่งการปฏิสนธิในครรภ์ ให้มาทดสอบในโลก จนกว่าจะสำนึกถึงพระคุณของพระองค์ เกิดความจงรักภักดี กระทำการตอบแทนพระองค์ ตามหลักการพัฒนาวิญญาณ ที่เป็นพระบัญญัติของพระศาสดา ดังนั้นวิญญาณเกิดแล้วจึงไม่มีการดับ เป็นอมตะธาตุตลอดไป ไม่ว่าจะมีชีวิตอยู่หรือตาย มีความมั่นคง เป็นอิสระจากกาย รอคอยพัฒนา เพื่อกลับคืนสู่สถานะเดียวกันกับพระผู้สร้าง ในอาณาจักรสวรรค์ จะช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับพระอารีของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าด้วย

๔. วิธีทางของวิญญาณ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท วิธีทางของวิญญาณย่อมเป็นไปตามสภาพแห่งกรรม ที่เป็นอารมณ์ของวิญญาณ ซึ่งเป็นมโนกรรมในขณะนั้น ดังความในพุทธภาษิตที่ว่า “เมื่อจิตเศร้าหมองแล้วทุกคิดเป็นอันหวังได้ และเมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สุกคิดเป็นอันหวังได้”^{๑๘} และการที่คนเราเกิดมา มีบุคลิกภาพ รูปร่างหน้าตา นิสัยใจคอ เกิดในชาติตระกูล, ในถิ่นที่และมีฐานะแตกต่างกัน ฯลฯ ก็เพราะอาศัยวิญญาณที่มีคุณสมบัติต่างกัน ตามกรรมที่สั่งสม ได้ส่งผลสรรค์สร้าง นับตั้งแต่วิญญาณปฏิสนธิ เป็นต้นมา ซึ่งบ่งบอกถึงชีวิตมีการเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆ ตามกรรมอารมณ์แห่งวิญญาณและรับวิบากกรรมของตนที่ทำมานั้น ดังนั้นสัตว์โลกจึงมีกรรมเป็นของตน ไม่สามารถจะรับผลกรรมแทนกันได้ แม้การอุทิศผลบุญแก่เปรตชนผู้ตายในกรณีนี้เป็นการสำนึกรู้สึกตัวของเปรตผู้มารับส่วนบุญ ทำให้เกิดสติเป็นกุศลกรรมที่มีกำลังแรงกว่าอุกุศลกรรม กุศลนั้นจึงแทรกแซงให้ผลพาไปสู่สุคติ เท่านั้นเอง

ศาสนาบาไฮ วิธีทางของวิญญาณได้ถูกกำหนด ตายตัว ให้เป็นไปตามพระประสงค์ของพระผู้สร้าง มีการเกิดครั้งเดียว เพื่อเอาโลกเป็นเครื่องทดสอบให้สำนึกพัฒนาวิญญาณกลับคืนไปสู่พระเจ้า ตามกฎเกณฑ์ที่ว่า วิญญาณจะต้องเคลื่อนไหวไปข้างหน้า เพื่อไปสู่สภาพที่สมบูรณ์ รวมเป็นหนึ่งเดียวกับพระผู้เป็นเจ้าในอาณาจักรสวรรค์ การประกอบกรรมดี พัฒนาวิญญาณตามบทบัญญัติของพระศาสดา มีผลทำให้พระผู้เป็นเจ้าพอพระทัย ให้ความอารีประทานให้ได้ชีวิตนิรันดร์ เป็น

^{๑๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๐/๖๖-๖๓.

อันหนึ่งอันเดียวกับพระองค์ได้สะดวกและเร็วขึ้น ในทางตรงกันข้ามการประกอบกรรมชั่ว ผิดพระบัญญัติของศาสนาไม่สำนึกพระคุณของพระองค์ ก็จะทำให้ล่าช้า หลังตายวิญญาณจะพิการ เข้าถึงชีวิตนิรันดร์ได้ยาก ต้องรอจนกว่าพระผู้เป็นเจ้าจะทรงปราณี ดังนั้น ชีวิตจึงอยู่ในอำนาจของพระเจ้า ลิขิตเท่านั้น แม้ว่าศาสนาบาไฮจะมีทางออกให้ผู้ที่มิชีวิตอยู่ สามารถช่วยวิญญาณของคนที่ตายไปแล้ว ซึ่งได้รับความลำบากเพราะเมื่อครั้งที่มิชีวิตอยู่นั้น เขาไม่ยอมรับพระผู้เป็นเจ้า ด้วยการทำความดีในนามของผู้ตายทดแทนกันได้ก็ตาม แต่ถึงอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับพระผู้เป็นเจ้าอยู่ดี ว่าจะทรงโปรดหรือปราณีให้อภัยหรือไม่

๔.๒.๒ วิญญาณบริสุทธิ์

วิญญาณบริสุทธิ์ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวว่าวิญญาณเป็นธาตุรู้ ที่ปราศจากอารมณ์ไม่ได้ ดังนั้นความบริสุทธิ์ของวิญญาณ จึงขึ้นอยู่กับอารมณ์ ที่จะต้องบริสุทธิ์ปราศจากกิเลสใดๆ ซึ่งมี ๓ ภาวะด้วยกัน

๑. ขณะอยู่ในภวังค์ อาสวะกิเลสทั้งหลายตกตะกอน ไม่มีการปรุงแต่ง วิญญาณจึงบริสุทธิ์ตามธรรมชาติ ช่วงขณะแห่งภวังค์นั้น

๒. ขณะอยู่ในรูปฌานที่ ๔ สามารถสะกดอาสวะกิเลสทั้งหลาย มิให้ฟุ้งขึ้นมาปรุงแต่งได้อย่างสนิทราบคาบ วิญญาณจึงบริสุทธิ์ ช่วงที่ข่มไว้

๓. ขณะจิตเป็นพระอรหันต์ ทำลายอาสวะกิเลสทั้งหลายได้หมดแล้ว วิญญาณจึงรับรู้ผัสสะอย่างบริสุทธิ์ ด้วยมีสติสมบูรณ์

ศาสนาบาไฮ วิญญาณบริสุทธิ์เป็นพลังของพระผู้เป็นเจ้า ที่ประทานมายังมนุษย์ ผู้จงรักภักดีต่อพระองค์ เพื่อช่วยเหลือให้เข้าถึงชีวิตนิรันดร์ กลับคืนเป็นอันเดียวกับพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้นมนุษย์จึงจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยพระวิญญาณบริสุทธิ์ของพระผู้เป็นเจ้า เพื่อพัฒนาวิญญาณให้มีคุณธรรม และให้มีศักยภาพ เข้าถึงความบริสุทธิ์ได้ชีวิตนิรันดร์ เป็นอันเดียวกันกับพระผู้เป็นเจ้าในอาณาจักรสวรรค์

๔.๒.๓ วิญญาณกับการบรรลุเป้าหมายสูงสุดทางศาสนา

พระพุทธศาสนา มีทัศนะชัดเจนว่า สังขารที่มีวิญญาณครอง หรือรูปนามที่เวียนว่ายตายเกิดนั้นเป็นทุกข์ เพราะยังตกอยู่ในกระแสไตรวัฏฏ์ และไตรลักษณ์ และสาเหตุแห่งทุกข์ก็มาจากหนึ่งในไตรวัฏฏ์ คือ กิเลสตัณหาทั้งหลาย ซึ่งเป็นอารมณ์ให้วิญญาณพาเวียนว่ายตายเกิดในกองทุกข์ ดังนั้นการทำลายอาสวะกิเลสทั้งหลายให้หมดสิ้นเด็ดขาดเท่านั้น จึงจะพบความเป็นอิสระ หลุดพ้นจากทุกข์

ทั้งปวง เข้าถึงสันติสุขเที่ยงแท้ เป็นอมตะพ้นการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งเรียกว่า นิพพาน เป็นนามธาตุเอกอุตม์ที่มีอยู่เหนือโลก ซึ่งสภาพนั้นไม่ใช่วิญญาณใด ๆ แต่เป็นผลมาจาก วิญญาณดับสลายอย่างเด็ดขาดสิ้นเชิง เพราะไม่มีโลกียารมณ์ใดๆ เป็นเหตุให้เกิดขึ้นอีก ด้วยสิ้นอาสวะทั้งหลายแล้ว

ศาสนาบาไฮมีทัศนะว่า โลกเป็นเพียงเงาไม่ใช่ของจริง มีความยากลำบากมาก เป็นเครื่องทดสอบวิญญาณมนุษย์ที่พระเจ้าสร้างขึ้นมา ให้ได้รู้สึกสำนึกยอมรับพระองค์เป็นที่พึ่ง แสดงความจงรักภักดีต่อพระองค์ ตามบทบัญญัติของศาสนา เพื่อพัฒนาวิญญาณ ให้มีศักยภาพกล้าแกร่ง เป็นที่พอพระทัยของพระองค์ ก็จะทรงโปรดประทานพระอารีให้เข้าอยู่ร่วมกับพระองค์ในอาณาจักรสวรรค์ ซึ่งเป็นของจริงมีชีวิตนิรันดร์ เป็นอิสระ มีปิตุสขอย่างล้นพ้น สุดจะพรรณนาได้

๔.๒.๔ หลักหรือวิธีการพัฒนาวิญญาณเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด

พระพุทธศาสนาเถรวาท ทำให้ผู้ศึกษาเรื่องวิญญาณอย่างมีโยนิโสมนสิการ เข้าใจสภาวะธรรมตามความเป็นจริงของวิญญาณ เห็นอริยสัจ ๔ ได้ กล่าวคือ

๑. เห็นทุกขโทษภัยของรูปนามสังขาร ที่วิญญาณเป็นปัจจัยให้เวียนว่ายตายเกิด
๒. เห็นเหตุแห่งทุกข์ คือ กิเลสตัณหาทั้งหลาย อันเป็นอารมณ์ปัจจัยของวิญญาณ
๓. เห็นความดับสิ้นเชิงจากทุกข์ เพราะการทำลายกิเลสตัณหาทั้งหลายได้อย่างเด็ดขาดจนปราศจากอารมณ์ ทำให้วิญญาณดับสลาย
๔. เห็นข้อปฏิบัติหรือวิธีการพัฒนาวิญญาณ ด้วยการขัดเขลาชำระกิเลสตัณหาทั้งหลายให้หมดสิ้นไป

เมื่อเห็นเช่นนั้น ย่อมทำให้เกิดสำนึกปรับเปลี่ยนวิธีคิด ความประพฤติทางกายวาจา และการเลี้ยงชีวิตอย่างถูกต้อง เป็นพื้นฐานรองรับ การพัฒนาวิญญาณ ปฏิบัติขัดเกลากิเลสตัณหา ทางจิตสิกขาโดยตรง คือ มีความเพียรชอบ ระลึกชอบ และใจมั่นชอบ จนบังเกิดสมณะวิปัสสนา ถึงขั้นทำลายอาสวะกิเลสทั้งหลายได้ ทำให้วิญญาณดับ หลุดพ้นสู่พระนิพพาน เพราะสิ้นเหตุอารมณ์อนุสัย

ศาสนาบาไฮ มีทัศนะความเชื่อ ตามคำสั่งสอนของพระศาสดาว่า พระผู้เป็นเจ้าทรงสร้างวิญญาณมนุษย์ มนุษย์จึงควรสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ แสดงความจงรักภักดีต่อพระองค์ ย่อมรับพระวิญญาณบริสุทธิ์ ด้วยการปฏิบัติตามบทบัญญัติของพระศาสดา ซึ่งเป็นวิธีการแห่งการพัฒนาวิญญาณ ให้มีพลังศักยภาพสามารถรับพลังจากพระวิญญาณบริสุทธิ์ จนถึงขั้นพระผู้เป็นเจ้าโปรดปราณี ประทานให้กลับคืนสู่พระผู้สร้างได้ชีวิตนิรันดร์

๔.๓ สรุปวิเคราะห์

จากการศึกษาประเด็นต่าง ๆ ในเบื้องต้น ทั้งในบทที่ ๒ บทที่ ๓ และได้เปรียบเทียบประเด็นต่าง ๆ มาบ้างแล้วในบทที่ ๔ เพื่อให้เห็นความคล้ายคลึงและความแตกต่างอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงเปรียบเทียบด้วยตารางดังต่อไปนี้

เปรียบเทียบและวิเคราะห์ทัศนะที่คล้ายคลึงกันของวิญญานมี ๓ ประเด็น

ศาสนาพุทธเถรวาท	ศาสนาบาไฮ
ความหมายของวิญญาน ๑. ธรรมชาติที่รู้แจ้งอารมณ์ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ๒. ความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ (วิญญานขันธ)	ความหมายของวิญญาน ๑. สิ่งใดที่เกิดกับร่างกายจะเป็นที่รู้สึกโดยวิญญาน ความยินดี หรือเศร้าสลดบังเกิดกับวิญญานมิใช่ร่างกาย ๒. วิญญานคือจิตสำนึกที่ช่วยให้เราค้นพบและไต่สวนสิ่งต่าง ๆ
ความสำคัญของวิญญานต่อการมีชีวิต ๑. วิญญานเป็นปัจจัยแห่งนามรูป (ชีวิตสัตว์)	ความสำคัญของวิญญานต่อการมีชีวิต ๑. วิญญานไม่จำเป็นต้องอาศัยร่างกายแต่ร่างกายจำเป็นต้องอาศัยวิญญาน มิฉะนั้นร่างกายจะมีชีวิตอยู่ไม่ได้
หลักหรือวิธีการพัฒนาวิญญาน ๑. การรู้จักปรับวิถีชีวิต ที่ต้องเกี่ยวข้องกับโลก หรือสังคม คือ “การมีจิตสำนึกที่ดี มีกายวาจาอันสำรวมแล้วด้วยศีล เลี้ยงชีพอย่างสุจริตไม่ผิดศีลผิดธรรม ๒. สมาธิในจิตศึกษาเป็นบาทฐานแห่งการบรรลุเป้าหมายสูงสุด (พระนิพพาน)	หลักหรือวิธีการพัฒนาวิญญาน ๑. เป็นผู้มีคุณธรรม และศีลธรรม ตามบทบัญญัติของศาสนา ๒. สมาธิที่เกิดจากศรัทธาตั้งมั่นในพระเจ้าเป็นบาทฐานแห่งการบรรลุเป้าหมายสูงสุด (ชีวิตนิรันดร์)

เปรียบเทียบและวิเคราะห์ทัศนะที่แตกต่างมี ๔ ประเด็น

ศาสนาพุทธเถรวาท	ศาสนาบาไฮ
<p>บริบทของวิญญาณ</p> <p>๑. ลักษณะสภาพความเป็นวิญญาณเป็นธาตุรู้ที่ต้องอาศัยอารมณ์ปราศจากอารมณ์ไม่ได้ มีสภาพเป็นไตรลักษณ์อยู่ทุกขณะ จึงเปลี่ยนแปลงเกิดดับสืบทอดกันอย่างรวดเร็ว</p> <p>๒. ความสัมพันธ์ระหว่างวิญญาณกับรูปหรือร่างกายในการมีชีวิตต้องอาศัยกันและกัน ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเปลี่ยนสภาพไปอีกฝ่ายก็อยู่ไม่ได้</p> <p>๓. การเกิดขึ้นและการดับสลายของวิญญาณอาศัยเหตุปัจจัยจึงเกิดขึ้นได้ และเหตุปัจจัยหลักก็คือ อารมณ์อันเป็นอนุสัย อาจสิ้นเหตุปัจจัย วิญญาณย่อมดับสลาย</p> <p>๔. วิถีทางของวิญญาณ มีกรรมอารมณ์เป็นปัจจัยให้เวียนว่ายตายเกิดและมีวิบากกรรมที่ส่งเป็นเป็นอารมณ์ของวิญญาณ เป็นผู้กำหนดสรรค์สร้างบุคลิกภาพ อุปนิสัยใจคอ ความถนัด ความสมบูรณ์พิการหรือความเป็นไปต่างๆ ฯลฯ ตามกรรมของตน</p>	<p>บริบทของวิญญาณ</p> <p>๑. ลักษณะสภาพความเป็นวิญญาณเป็นธาตุรู้ที่เป็นตัวเอง เป็นอมตะแบ่งแยกไม่ได้ สามารถรู้อะไร ๆ ได้ดังประสงค์ สามารถบังคับกายและใจได้ไม่มีการดับสลาย</p> <p>๒. ความสัมพันธ์ระหว่างวิญญาณกับรูปหรือร่างกาย ในการมีชีวิต ร่างกายอาศัยวิญญาณแต่ฝ่ายเดียว ส่วนวิญญาณเป็นธาตุอมตะ เป็นเอกสิทธิ์ของพระผู้เป็นเจ้า ไม่อาศัยร่างกายก็ดำรงอยู่ได้</p> <p>๓. การเกิดขึ้นและการดับสลายของวิญญาณไม่มี เป็นเอกสิทธิ์ของพระผู้เป็นเจ้า เพราะเป็นผู้สร้างขึ้นมา เป็นอมตะดับสลายไม่ได้</p> <p>๔. วิถีทางของวิญญาณ ต้องก้าวหน้าไปสู่ความสมบูรณ์ตามพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้าที่ทำการทดสอบมนุษย์ในโลกนี้จะได้รู้จักสำนักพัฒนาวิญญาณกลับคืนสู่ชีวิตนิรันดร์ร่วมเป็นหนึ่งในเดียวกับพระองค์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับพระอารีของพระผู้เป็นเจ้าด้วย</p>

ศาสนาพุทธเถรวาท	ศาสนาบาไฮ
<p>วิญญาณบริสุทธิ์</p> <p>๑. เกิดจากอาศัยอารมณ์บริสุทธิ์เป็นปัจจัย มีอยู่ ๓ สภาพ กล่าวคือ ขณะอยู่ในภวังค์, ขณะเข้ารูปฌานที่ ๔ และขณะจิตที่มีสติสมบูรณ์ เพราะสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว</p> <p>วิญญาณกับการบรรลุเป้าหมายสูงสุดทางศาสนา</p> <p>๑.ต้องทำลายอารมณ์อนุสัยแห่งวิญญาณได้อย่างเด็ดขาดสิ้นเชิง ทำให้วิญญาณดับสลาย หลุดพ้นจากวัฏฏะทุกข์ เป็นอิสระ เทียงสุขอมตะ คือบรรลุถึงพระนิพพาน</p>	<p>วิญญาณบริสุทธิ์</p> <p>๑. เป็นวิญญาณของพระผู้สร้างสรรค์สิ่ง ส่งผ่านมาทางพระศาสดา อาจวิญญาณมนุษย์ยอมรับ พระวิญญาณบริสุทธิ์ก็จะช่วยมนุษย์พัฒนาวิญญาณให้มีความบริสุทธิ์จนเป็นที่พอพระทัย ประทานพระอารีให้เข้าใจลึกซึ้งเป็นอันเดียวกันกับพระวิญญาณบริสุทธิ์ของพระองค์ในอาณาจักรสวรรค์</p> <p>วิญญาณกับการบรรลุเป้าหมายสูงสุดทางศาสนา</p> <p>๑.ต้องทำให้วิญญาณมีศักยภาพด้วยการยอมรับ พระวิญญาณบริสุทธิ์ของพระผู้เป็นเจ้าที่ส่งผ่านมาทางพระศาสดา โดยแสดงความจงรักภักดีพัฒนาวิญญาณตามบทบัญญัติของศาสนา เพื่อให้พระเจ้าพอพระทัย โปรดประทานความอารี ให้ได้ชีวิตนิรันดร์ อันปิติสุขล้นพ้น เป็นอันเดียวกับพระองค์ในอาณาจักรสวรรค์</p>

ศาสนาพุทธเถรวาท	ศาสนาบาไฮ
<p>หลักหรือวิธีการพัฒนาวิญญูณเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด</p> <p>๑. เริ่มต้นจากการมีปัญหาเห็นสภาวะธรรมเรื่องวิญญูณตามความเป็นจริง จนเห็นอริยสัจ ๔ แล้วปรับเปลี่ยนวิธีคิด พฤติกรรม ทางกาย ทางวาจา และการเลี้ยงชีพให้ถูกต้อง เป็นฐานการปฏิบัติทางจิตสิกขา คือ มีความเพียรพยายาม ความระลึกและความตั้งใจมั่น อย่างถูกต้อง จนมีอินทรีย์แก่กล้า สามารถทำลายอารมณ์อนุสัยของวิญญูณ คือ อาสวะทั้งหลายได้สำเร็จมรรคผลนิพพาน</p>	<p>หลักหรือวิธีการพัฒนาวิญญูณเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุด</p> <p>๑. เริ่มต้นจากมีศรัทธาในพระผู้สร้าง สำนึกเห็นพระคุณและยอมรับพระวิญญูณบริสุทธิ์ที่ส่งผ่านมาทางพระศาสดา แล้วแสดงความจงรักภักดีด้วยการปฏิบัติตามหลักพัฒนาวิญญูณทั้ง ๖ ที่พระศาสดาบัญญัติสอนไว้ เสริมสร้างวิญญูณให้มีศักยภาพบริสุทธิ์มากยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นวิธีการที่จะทำให้ พระผู้เป็นเจ้าของพระทัย ประทานพระปราณีให้สามารถบรรลุถึง ชีวิตนิรันดร์ รวมเป็นอันเดียวกันกับพระองค์</p>